

*Веремчук Е. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики**Запорізького національного університету**<https://orcid.org/0000-0003-2926-2090>*

СИНЕРГЕТИЧНА МОДЕЛЬ САМООРГАНІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ GOOD У ДІАХРОНІЇ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню синергетичних параметрів самоорганізації англійської лінгвоетичної категорії GOOD у діяхронії. Відправним дослідницьким пунктом є ідея про те, що лінгвоконцептуальна картина світу є синергетичною суперсистемою, конституюваною величезною кількістю взаємопов'язаних ендосистем, однією з яких є лінгвоетична ендосистема. Така ендосистема у меншому масштабі виступає макросистемою, яка складається із ряду підсистем, які в свою чергу конституювані мікросистемами. Параметри організації таких систем є рекурентними на рівнях різних масштабів. Однією із таких мікросистем виступає англійська етична категорія GOOD, яка розглядається у поданому науковому доробку. Діахронічна модель розвитку дозволяє простежити особливості її самоорганізації та саморегуляції на ранніх етапах становлення та входження в макросистему більшого порядку. Синергетичними параметрами аналізованої системи є ієрархічна організованість, відкритість, динамічність, нерівноважність та нелінійність. Відкритість системи полягає у її здатності обмінюватися матерією та енергією із іншими системами та навколишнім середовищем. Нерівноважність є результатом відкритості, що передбачає здатність системи втрачати впорядкований стан та переходити до хаосу задля досягнення нового гомеостазу. Наслідком нерівноважності виступає динамічний характер системи, який обумовлює її рух до метатрактора. Такий системний рух є нелінійним, оскільки відбувається одночасно у декількох напрямках. Досягнення системою стану рівноваги обумовлюється її здатністю до самоорганізації та саморегуляції. Самоорганізація категорії GOOD у діяхронії передбачала її концептуалізацію відносно вже пізнаних фрагментів перцептивного досвіду. Саморегуляція системи полягала у дисипації «зайвої» енергії та матерії, яка виконувала лише проміжну роль в процесі автопоезису.

Ключові слова: аттрактор, дисипація, нелінійність, самоорганізація, саморегуляція.

Постановка проблеми. Англійська етична система є фрагментом концептуальної картини світу, яка об'єктивується номінативними мовними засобами. Таким чином, мова відображає спрямованість мислення та виступає своєрідним кодом світогляду та ментальності [1, с. 11–12], включаючи також етичні погляди та поняття. Мовний потенціал до вербалізації категоризованих та концептуалізованих ідей про навколишній світ свідчить про нерозривний зв'язок мови та концептосфери, які формують єдину складну систему, якій характерна ієрархічна організація, відкритість, динамічність, нерівноважність та нелінійність. Отже, ці параметри засвід-

чують те, що мова, як засіб концептуалізації та категоризації знань про світ, є системою синергетичною, здатною до самоорганізації та саморегуляції.

Однією з властивостей синергетичної системи є її фрактальний характер, що передбачає існування певних ендосистем та мікросистем, які входять до систем більшого порядку, зокрема макрочисел суперсистем, причому принципи внутрішньої організації на мікрорівні масштабуються також і на макрорівень. Таким чином, лінгвоконцептуальна картина світу є синергетичною суперсистемою, конституюваною величезною кількістю взаємопов'язаних ендосистем, однією з яких є лінгвоетична ендосистема. Така ендосистема у меншому масштабі виступає макросистемою, яка складається із ряду підсистем, які в свою чергу конституювані мікросистемами, причому параметри їх організації є рекурентними на рівнях різних масштабів. Однією із таких мікросистем виступає англійська етична категорія GOOD, яка розглядається у поданому науковому доробку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Провідні положення синергетичної теорії викладені у [2; 3; 4; 5]. На сьогоднішній день, попри новизну напрямку, існує досить чисельна кількість наукових робіт, присвячених висвітленню синергетичних параметрів мовної системи, зокрема історії розвитку англійської мови [5], процесів словотвору [2], динаміки словникового складу [6], самоорганізації концептивних систем [7], фрактальної семіотики мови емоцій [8]. Однак варто зазначити, що синергетичний теоретико-методологічний апарат можна також застосовувати для висвітлення параметрів самоорганізації фрагментів концептуальної картини світу.

Постановка завдання. Актуальність поданої праці полягає у необхідності висвітлення параметрів самоорганізації категорії GOOD, оскільки вона виступає базовою одиницею англійської лінгвоетичної картини світу. **Метою** дослідження є побудова нелінійної моделі самоорганізації англійської лінгвоетичної категорії GOOD в діяхронічному аспекті. Мета дослідження передбачає виконання наступних **завдань**: 1) визначення ключових вербалізаторів категорії GOOD в англійській мові; 2) висвітлення особливостей їх внутрішньої форми; 3) побудова нелінійної моделі самоорганізації категорії GOOD в діяхронії. **Об'єктом** дослідження є англійська лінгвоетична категорія GOOD, а **предметом** виступає діяхронічна модель її самоорганізації. Задля реалізації дослідницької мети були використані наступні **методи**: метод лексикографічного аналізу та інтерпретації, метод етимологічного аналізу, метод синергетичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Під синергетикою сучасна наука розуміє сукупність знань про самоорганізацію, коопера-

тивні процеси [9, с. 119], що дозволяє виявити закономірності розвитку системи будь-якої складності. Синергетичний погляд на структуру складної системи змінив своє традиційне уявлення про неї, як про усталений реляційний каркас відносин між її елементами. Натомість система сприймається як певна процесуальна сутність [10, с. 181]. Синергетичний підхід розглядає систему як таку, якій є характерними нелінійність, відкритість, динамічність, нерівноважність, а також, самоорганізація та саморегуляція.

Лінгвоетична категорія GOOD є синергетичною ендосистемою лінгвоетичної макросистеми. Діахронічна модель її розвитку дозволяє простежити особливості її самоорганізації та саморегуляції на ранніх етапах становлення та входження в макросистему більшого порядку. Для висвітлення особливостей самоорганізації та саморегуляції етичної категорії GOOD варто спершу схарактеризувати її синергетичні параметри.

Відкритість лінгвоетичної категорії GOOD полягає у тому, що ця ендосистема здатна обмінюватися матерією та енергією з іншими системами та навколишнім середовищем. На певному етапі розвитку суспільства завдяки функціонуванню когнітивної креативної енергії відбулася схематизація «сприятливого» життєвого досвіду, який корелював із інстинктом самозбереження, що передбачав потяг до позитивних сенсорних відчуттів та уникнення негативних. Таким чином, в концептуальній картині світу виникла первинна ідея GOOD, яка ще не була в повній мірі категоризованою та концептуалізованою, а, отже, не мала відповідного мовного вираження. Формування нової інформаційної енергії на основі потрапляння в систему нової матерії (сукупності ітерацій позитивного досвіду) спричинило флуктуацію, яка вивела лінгвоконцептуальну мегасистему зі стану рівноваги. Способом повернення системи до рівноваги було формування повноцінного ментального конструкту на основі наявних матеріально-енергетичних засобів, який мав концептуалізувати відповідний емпіричний екстралінгвальний фрагмент та мати мовне вираження.

Нерівноважність номінативно-концептуального потенціалу привела систему до динамічного стану, зокрема до пошуку локальних атракторів, які могли б відновити системний гомеостаз. Такими атракторами стали асоціативно близькі когнітивні ознаки вже пізнаних одиниць концептосфери, які мали мовну об'єктивацію. Отже, процес самоорганізації системи GOOD в етимологічному сенсі передбачав залучення інформаційної енергії (когнітивних рис асоціативно близьких доменів) та матерії (їх вербалізаторів) з інших систем. Внутрішня форма вербалізаторів висвітлена у таблиці 1, яка містить дані про тра-

ектор (первинну «схоплену думкою» ознаку GOOD), орієнтир (когнітивну ознаку внутрішньої форми вербалізатора), домен (якому належить орієнтир) та фрейм (вузлом якого виступає відповідний домен). Когнітивні етимологічні орієнтири визначались на основі аналізу внутрішньої форми відповідних вербалізаторів [11].

Отже, самоорганізація лінгвоетичної категорії GOOD відбулась за рахунок синтезу когнітивних ознак (подані в лапках), які належать відповідним концептуальним доменам (подані в дужках), зокрема “whole”, “entire”, “suitable”, “acceptable” (OBJECT); “equivalent” (PRICE); “vertical”, “upright” (SPATIAL RELATIONS); “strong”, “brave” (MAN); “approved manner” (BEHAVIOUR).

Нелінійність організації проявляється в тому, що рух до мети-атрактора відбувався одночасно декількома шляхами, які узагальнені на схемі.

Ієрархічна організація системи GOOD в етимологічному аспекті полягає у нерівномірній значущості порцій інформаційної (семантичної енергії), отриманої нею від інших систем. Так, значущість порції інформаційної енергії є прямо пропорційною кількості матеріальних форм, з якими вона формує матеріально-енергетичні кластери. Іншими словами, значущість певної семантичної ознаки для автопоезису системи залежить від кількості вербалізаторів, які мають її у своїй внутрішній формі. Тобто чим більше вербалізаторів на синхронному рівні мають певну семантичну рису в їх етимологічному образі, тим більш значимою така риса виступає для концептуалізації та категоризації (автопоезису) цільової категорії. Наведена модель засвідчує, що, найбільш значимою семантичною ознакою є “whole / entire”, оскільки вона покладена в основу образу двох вербалізаторів *good* та *integrity*. Ця концептуальна риса разом із ознаками “acceptable & suitable” об'єктивується відносно домена OBJECT, який може розглядатися як окрема система, яка зробила найбільший «матеріально-енергетичний внесок» у самоорганізацію категорії GOOD. Наступною за значимістю є система, представлена доменом MAN, вербалізатор *virtue* якого став «донором» двох ознак свого етимологічного образу, зокрема “brave” та “strong”.

Саморегуляція системи GOOD полягає у дисипації «зайвої» енергії, що реалізується шляхом відкидання тих когнітивних ознак та семантичних рис, які виступають системними репелерами. Такими рисами є ті ознаки, які відносяться суто до матеріальних об'єктів, а, отже, не є релевантними для абстрактної етичної категорії. До них відносимо ознаки “physical unity” та *physical verticality*. Інформаційна енергія, яка міститься

Таблиця 1

Етимологічний профіль етичної категорії GOOD

Meaning	trajector	lexicalizer	landmark	domain	frame
Something which is positive and beneficial or produces such an effect	positiveness	good	wholeness / entireness	OBJECT	PHYSICAL WORLD
		worth	monetary value	PRICE	TRADE
		decency	1) suitability 2) acceptability	OBJECT	OWNERSHIP
		Rightness Righteousness uprightness	uprightness verticality	1) JUSTICE 2) VERTICAL DIMENSION	SOCIAL RELATIONS SPATIAL RELATIONS
		virtue	Strength / bravery	STRENGTH MAN	FIGHT
		morality	Appropriate manner	BEHAVIOUR	SOCIAL BEHAVIOUR
		integrity	wholeness	OBJECT	PHYSICAL WORLD

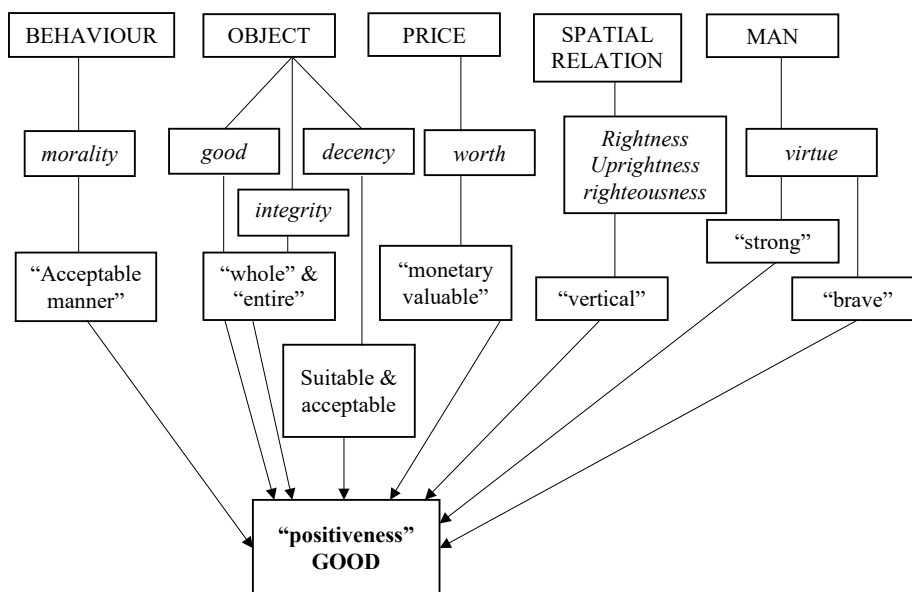

Схема 1. Синергетична модель самоорганізації лінгвоетичної категорії GOOD у діячронії

в цих рисах пройшла через систему, та зробила внесок в процес її самоорганізації: зокрема абстрактний сенс цих рис було схематизовано та екстрапольовано на інший когнітивний фрейм – сферу міжособистісних відносин. Однак, після досягнення системою атратора – концептуалізації етичної категорії GOOD, ця енергія виявилася зайвою та зазнала дисипації, що підтверджується відсутністю відповідних семантем у зазначених вербалізаторах. Таким чином, система відновила стан рівноваги.

Висновки. Застосування теоретико-методологічного апарату синергетичної науки до висвітлення процесів діячронічної самоорганізації та саморегуляції англомовної лінгвоетичної категорії GOOD дозволило встановити концептуалізовані фрагменти дійсності, які були покладені в її основу та простежити механізми її автопоезису. Було встановлено, що базовою концептуальною системою для усвідомлення абстрактної категорії добра виступили домен ОБ'ЄКТ та МАН. Такий результат корелює із висновками когнітивної лінгвістики стосовно того, що абстрактні ідеї концептуалізуються відносно центрального життєвого досвіду дюдини та сенсомоторної взаємодії із базовими об'єктами навколишнього середовища. Варто наголосити, що стан системної рівноваги, який система досягла у результаті самоорганізації та саморегуляції є умовним та можливим лише на рівні «скріншоту», тобто на синхронному зрізі у певний момент. Власне процес концептуалізації та категоризації не припиняється ніколи через взаємодію креативної енергії із навколишнім середовищем (подіями та випадками соціальної інтеракції, оцінювання яких проєктуються на етичну систему), що веде до постійного процесу зміни (самоорганізації) та підлаштування (саморегуляції) системи до нових умов. Це може бути доведено постійною зміною поглядів на етичні питання та одночасне існування різних етичних концепцій та навіть парадигм.

Перспективою подальших досліджень може бути побудова діячронічної моделі самоорганізації англомовної лінгвоетичної системи в цілому.

Література:

1. Симонов К. И. Фракталы в языковой материи : монография. Москва : Тезаурис, 2013. 208 с.
2. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. 303 с.
3. Hammer R. New prospects for Linguistic Synergetics: Concept Structures-cognitive Laws. *Quantitative Linguistics*. Berlin, 1989. Vol. 38. P. 129–140.
4. Haken H. Principles of Brain functioning. A synergetic Approach to Brain Activity, Behaviour and Cognition. Berlin : Springer-Verlag, 1996. 350 p.
5. Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. Одесса, 2013. 462 с.
6. Гармаш О. Л. Лінгвосинергетичний аспект розвитку словникового фонду англійської мови : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 324 с.
7. Приходько А. М. Самоорганизация концептивных систем и межкультурный трансфер концептов. Синергетика в филологических исследованиях : монография / под общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. С. 135–154.
8. Шамаева Ю. Ю. Фрактальная семиотика языка эмоций: лингвокогнитивное измерение. Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. Харьков, 2012. № 1003. С. 45–52.
9. Андреев А. А. Философские аспекты синергетики. *Вестник ЮУрГУ. Философия*. Челябинск, 2008. № 21 (121). С. 118–121.
10. Князева Е. Н. Основания синергетики, режим с обострением, самоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург : Алтейя, 2002. 414 с.
11. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com/>

Veremchuk E. Synergetic model of self-organization of the English-language ethical category GOOD in diachrony

Summary. The article is devoted to highlighting the synergistic parameters of self-organization of the English-language ethical category GOOD in diachrony. The starting point for research is the idea that the linguoconceptual picture of the world is a synergistic supersystem constituted by a huge number of interconnected endosystems, one of which is the linguoethical endosystem. This endosystem on a smaller scale acts as a macrosystem, consisting of several subsystems, which in turn are constituted by microsystems. The parameters of the organization of such systems are recurrent

at the levels of different scales. One of such microsystems is the English-language ethical category GOOD, which is considered in the submitted scientific work. The diachronic model of development allows us to trace the peculiarities of its self-organization and self-regulation at the early stages of its formation and entry into the macrosystem of a larger order. Synergistic parameters of the analyzed system are hierarchical organization, openness, dynamism, imbalance and nonlinearity. The openness of a system is revealed in its ability to exchange matter and energy with other systems and the environment. Imbalance is the result of openness, which implies the ability of a system to lose its ordered state and move into chaos in order to achieve new homeostasis. The

consequence of imbalance is the dynamic nature of the system, which determines its movement towards the attractor. Such movement is non-linear, as it involves several directions of development at the same time. Achieving a state of balance is determined by the system's ability to self-organize and self-regulate. The self-organization of the category GOOD in diachrony presupposed its conceptualization relative to already known fragments of perceptual experience. Self-regulation of the system consisted in the dissipation of "excess" energy and matter, which played only an intermediate role in the process of autopoiesis.

Key words: attractor, dissipation, nonlinearity, self-organization, self-regulation.